

Markus Juutinen¹ (Oulu)

Koltansaamen myönteiset ja kielteiset fokuspartikkelit

Artikkeli käsittelee koltansaamen myönteisiä ja kielteisiä fokuspartikkeleita, niiden lainalähteitä sekä niiden käytön muuttumista kielikontaktien vaikutuksesta. Vanhin aineisto on kerätty 1900-luvun alkupuolella ja tuorein aineisto vuonna 2007. Tuona tutkimusaikana koltansaamen kieliympäristö muuttui radikaalisti. Koltansaamelaiset puhuivat tutkimusjakson alkupuolella koltansaamen lisäksi myös venäjää, mutta sen tilalle tärkeimmäksi kontaktikieleksi muodostui suomen kieli, kun Petsamon alue liitettiin Suomeen. Ajallisesti kolmitasoisessa aineistossa näkyy kielikontaktien vaikutus koltansaamen fokuspartikkeleiden käyttöön.

I. Johdanto

Käsittelen tässä artikkelissa koltansaamen myönteisten ja kielteisten fokuspartikkeleiden käyttöä, murteellista jakautumista sekä muuttumista kielikontaktien valossa. Annan yleiskatsauksen eri koltansaamen murteisiin, minkä lisäksi nostan erityistarasteluun Sevettijärvellä puhutun koltansaamen, sillä sieltä on kerätty paljon aineistoa ja nykyinen koltansaamen kirjakieli perustuu kyseiseen murteeseen. Tutkimiani partikkeleita vastaavat suomen *myös*, *-kin* sekä *edes*, *-kAA*n.

Artikkeli rakentuu siten, että johdannon jälkeen luvussa 2 esittelen käyttämäni tutkimusaineiston. Luvussa 3 esittelen koltansaamen murrejaon sekä koltansaamelaisen historiaa keskittyen tämän tutkimuksen kannalta relevantteihin historian vaiheisiin. Luvussa 4 avaan kielenmuutoksen seuraamiseen käyttämäni metodologian. Artikkelin sisältää kaksi käsittelylukua: luvussa 5 käsittelen myönteisiä fokuspartikkeleita ja luvussa 6 kielteisiä fokuspartikkeleita. Tarkastelen ensiksi, millaisia myönteisiä ja kielteisiä fokuspartikkeleita esiintyy koltansaamen murteissa, mitkä ovat niiden historialliset taustat ja millaisissa rakenteissa niitä käytetään. Seuraavaksi tarkastelen tarkemmin, millaisia fokuspartikkeleita esiintyy 1970-luvulla ja vuonna 2007 kerätyissä Sevettijärven murteen aineistoissa, ja kuinka aineistot eroavat toisistaan. Käsittelyluvuissa pohdin lisäksi, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet käytössä oleviin rakenteisiin. Luvussa 7 kokoan artikkelin tulokset yhteen.

Hypoteesini on, että eri-ikäiset ja eri murteista kerätyt aineistot heijastelevat kullekin aikakaudelle ja murteille tärkeitä kielikontakteja, sillä sosiolingvististen tutkimusten perusteella partikkelit ovat herkkiä lainautumaan kielikontaktien vaikutuksesta (ks. esim. Matras 2009: 197–198; Nevis 1986: 118–124; Thomason 2001: 70). Tutkimani partikkelit ovat myös helposti segmentoitavia yksitavuisia morfeemeja, minkä on todettu helpottavan elementtien lainaamista (ks. esim. Riionheimo 2007: 62). Kielenmuutoksen tutkimiseen ja seuraamiseen käytän rinnakkain kahta metodia: näennäisaikametodia sekä reaaliaikametodia.

1. Suomen Kulttuurirahasto. Giellagas-instituutti, Oulun yliopisto.

Koltansaamen kielen muuttumista ja kielikontakteja on tutkittu vain vähän, sillä varhaisten tutkimusten tarkoituksena oli tekstien kerääminen (esim. T. I. Itkonen 1931) sekä rakenteiden (esim. T. I. Itkonen 1916) ja sanaston (T. I. Itkonen 1958) kuvaaminen. Kielihistoriallinen tutkimussuuntaus oli vallalla vielä myöhemminkin (esim. Korhonen 1967, 1974). Tutkimuskirjallisuudessa on vain yksittäisiä kielenmuutokseen liittyviä mainintoja ääntenmuutoksista (Feist 2015: 87–88), verbintaivutuksesta (M. Korhonen ym. 1973: 49) sekä partitiivin käytöstä (S. Moshnikoff ym. 2009: 41). Koltansaamen kielikontakteja on tähän mennessä käsitelty lähinnä etymologian osalta (esim. T. I. Itkonen 1932, 1942). Koltansaamen kielenmuutosta ei tiettävästi ole aikaisemmin tutkittu kielisosiologisesta näkökulmasta. Tämä artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaani (Juutinen 2016).

Fokuspartikkelit nostavat lauseen jonkin osan fokukseen. Fokuspartikkelit voidaan jakaa eksklusiiviin ja inklusiiviin fokuspartikkeleihin. Inklusiiviksi kutsutaan sellaisia fokuspartikkeleita kuin *myös*, joka antaa ymmärtää, että fokusoitu ei ole ainoa vaihtoehto. Ekklusiiviksi fokuspartikkeleiksi kutsutaan sellaisia partikkeleita kuten suomen *vain* ja *ainoastaan*, jotka sulkevat muut vaihtoehdot pois. (VISK § 839.) Suomen myönteinen liitepartikkeli *-kin* että kielteinen *-kAAan* ovat inklusiivisia fokuspartikkeleita, sillä ne antavat ymmärtää, että fokusoitu ei ole ainoa lajissaan. Lauseessa *Mattikin joi kahvia* fokuksessa on *Matti* ja inklusiivinen partikkeli *-kin* ilmentää, että *Matin* lisäksi myös joku muu joi kahvia. Lauseessa *Äitikään ei ole luenut tämän päivän lehteä* fokuksessa on *äiti* ja inklusiivinen partikkeli *-kAAan* ilmentää, että äidin lisäksi kukaan muukaan ei ole luenut tämän päivän lehteä. Tutkimani koltansaamen myönteiset ja kielteiset fokuspartikkelit kuuluvat inklusiivisten fokuspartikkeleiden joukkoon.

Koltansaamassa on käytössä useita myönteisiä fokuspartikkeleita (MFP). Yleisimpiä niistä ovat partikkeli *še* (1), sekä liitepartikkelit *-ki* ja *-ķi* (2). Partikkeli *še* on koltansaamen kirjakielen ainoa myönteinen fokuspartikkeli.

(1) Suonikylä (1913/1926)

<i>Vue'lgǧep</i>	<i>mij</i>	<i>še</i>	<i>vuâggad.</i>
lähteä.I.MP.IPL	IPL	MFP	onkia

'Lähdetään mekin onkimaan.' (12897_1a, 29:45)

(2) Nellim (2007)

<i>Nâkkmest-han</i>	<i>jeännadi'zze-ķi</i>	<i>jâlste.</i>
sellainen.LOK-DP	äiti.PX2SG.KOLL-MFP	asua.PRT.3PL

'Sellaisessahan sinun äitisi perhekin asui.' (17447_1b, 23:10)

Koltansaamassa on käytössä myös useita kielteisiä fokuspartikkeleita (KFP), kuten *ni* (3). Kieltoa voidaan fokusoida myös liitepartikkeleilla, esim. *-kaan* (4). Koltansaamen kielteisten fokuspartikkeleiden avulla muodostetaan myös kielteisiä indefiniittipronomineja, kuten esimerkkilauseessa (5) *mâi'd-ge*. En erottele tässä artikkelissa kielteisiä indefiniittipronomineja muista tapauksista, joissa käytetään kielteisiä fokuspartikkeleita.

(3) Nellim (1977)

<i>Škoou'le</i>	<i>mōōnim,</i>	<i>te'l</i>	<i>leäi</i>	<i>vaiggâd,</i>	
koulu.ILL	mennä.PRT.1PL	silloin	olla.PRT.3SG	vaikea	
<i>ko</i>	<i>ij</i>	<i>silttääm</i>	<i>ni</i>	<i>ōōut</i>	<i>sää'n.</i>
kun	NEG.3SG	osata.PRT.PARTIS	KFP	yksi.AKK	sana.AKK

'Kun menimme kouluun, silloin oli vaikeaa, kun ei osannut yhtään sanaa [suomea].' (12897_1a, 20:47)

(4) Sevettijärvi (2007)

<i>Vä'zjee'l-kaan</i>	<i>jeä'p</i>	<i>pi'rğğed</i>	<i>teänab.</i>
kävellä.INST.KONV-KFP	NEG.1PL	pärjätä.KON	enää

'Kävellenkään emme enää pärjää [porotöissä].' (17460, 15:29)

(5) Näätämö (1920)

<i>Son</i>	<i>ij</i>	<i>vuäinnam</i>	<i>mâi'd-ge.</i>
3SG	NEG.3SG	nähdä.PRT.PARTIS	mikä.AKK-KFP

'Hän ei nähnyt mitään.' (Lagercrantz 1961: 182)

Keskityn tässä artikkelissa vain partikkeleiden toimimiseen inklusiivisina fokuspartikkeleina, enkä käsittele näiden partikkeleiden muita merkityksiä. Kuten suomen liitepartikkelit *-kin* ja *-kaan*, myös koltan fokuspartikkelit voivat saada muitakin merkityksiä. Esimerkkilauseen (6) fokuksessa on lauseke *pâi'll nelljčue'd̄ kilomettar peei'vest* 'yli neljäsataa kilometriä päivässä', johon liittyy liitepartikkeli *-ki*, joka ilmentää, että se on päivämatkaksi yllättävän pitkä. Myös suomen kielessä liitepartikkeli *-kin* voi esiintyä tässä merkityksessä, kuten lauseessa *Hän huomaa pienimmänkin virheen* (Vilkuna 1984: 399). Esimerkkilauseessa (7) liitepartikkeli *-kaan* osoittaa epävarmuutta.

(6) Sevettijärvi (2007)

<i>Ko</i>	<i>liä</i>	<i>leäm</i>	<i>pue'rab</i>	<i>vuejjai,</i>	<i>ni</i>
kun	olla.3PL	olla.PARTIS.PRT	hyvä.KOMP	ajaa.PARTIS.PRS	niin
<i>vuejjam</i>	<i>pâi'll</i>	<i>nelljčue'd̄-ki</i>	<i>kilomettar</i>	<i>peei'vest.</i>	
ajaa.PARTIS.PRT	yli	neljäsataa.AKK-MFP	kilometri.AKK	päivä.LOK	

'Kun on ollut parempia ajajia, niin [olemme] ajaneet jopa yli neljäsataa kilometriä päivässä. (17457_1b_1cz, 17:30)

(7) Sevettijärvi (2007)

<i>Mä'htt-han</i>	<i>leäi-kaan?</i>
miten-DP	olla.PRT.3SG-KFP

'Mitenhän olikaan?' (17457_1b_1cz, 04:02)

Inarinsaamen ja koltansaamen partikkelista *še* on hiljattain julkaistu artikkeli (Valtonen ym. 2018), joka käsittelee myös partikkelin niitä merkityksiä, jotka jätän tämän artikkelin käsittelyn ulkopuolelle.

2. Aineiston esittely ja esitystapa

Käyttämäni aineisto on kolmitasoinen. Vanhin 1900-luvun alkupuolella kerätty aineisto on kerätty kolttaasaamelaisten perinteisiltä asuinpaikoilta. Seuraava ajallinen kerros on kerätty 1960- ja 1970-luvulla Inarin kunnan alueella tilanteessa, jossa kaikki haastateltavat olivat syntyneet luovutetulla Petsamon alueella, mutta asuivat jo Suomessa ja olivat suomen kielen vaikutuspiirissä. Uusimpien haastattelujen aikaan vuonna 2007 suomen kieli oli jo osa jokapäiväistä elämää muun muassa median ja koulutuksen kautta. Kaikilla aineiston informanteilla koltansaame on ainakin ollut kotikielenä ja se on heidän ensimmäiseksi oppimansa kieli, tai he ovat oppineet koltansaamea ja suomea yhtä aikaa. Olen tavannut suurimman osan vuoden 2007 aineiston informanteista tai keskustellut heidät tuntevien ihmisten kanssa. Kaikki heistä ovat vahvasti koltansaame–suomi-kaksikielisiä.

1900-luvun alun aineistoni on kahdesta lähteestä. Näätämön murteen aineiston on kerännyt Eliel Lagercrantz (1961) ja Paatsjoen, Suonikylän sekä Nuortijärven murteiden aineistot on kerännyt T. I. Itkonen (1931). Lagercrantzin teos sisältää aineistoa kahdelta informantilta, joiden kieltä hän kuvailee merisaamen sekaiseksi (*Mischdialekt*) (Lagercrantz 1961: 172–173, 187–188). Informanttiansa esittelyn yhteydessä Lagercrantz antaa esimerkkejä heidän kieleensä kuuluvista äänne- ja muoto-opillisista piirteistä, joissa näkyy merisaamen vaikutus. Sen lisäksi heidän tekstinsä sisältävät runsaasti koodinvaihtoa (Juutinen, tulossa).

Sekä Lagercrantzin että Itkosen teksteihin liittyy lähdekriittinen ongelma. 1900-luvun alussa kielentutkijoilla ei yleisesti ollut käytössä äänitystekniikkaa, mistä syystä tekstit kirjattiin käsin käyttäen suomalais-ugrilaista tarkekirjoitusta. Tekstit eivät siis täysin kuvaa todellista puhuttua kieltä. Tutkija on saattanut muuttella tekstejä oman kielitajunsa mukaisiksi ja poistanut niistä esimerkiksi änkytystä, toistoa sekä keskenjääneitä sanoja. Lisäksi aineiston suppeudesta johtuen, teksteistä saatavia tuloksia täytyy pitää vain suuntaa antavina.

Itkonen keräsi folkloreaineistoa useilla Kuolan niemimaalle suuntautuneilla kenttätyömatkoillaan. Hänen folklorekeräelmänsä sisältää aineistoa yhdeksältä Paatsjoen, kahdelta Suonikylän sekä kolmelta Nuortijärven murteen puhujalta (T.I. Itkonen 1931: 3). Sekä Paatsjoella että Suonikylässä Itkonen kävi kahteen otteeseen, mutta hän ei erittele julkaisussaan miltä keruumatkalta mikäkin satu on peräisin. Tästä syystä viitataan aineistoon seuraavalla tavalla: Suonikylä (1913/1926); Paatsjoki (1927/1929).

Tutkimukseni Suomen puolella kerätty haastatteluaineisto jakaantuu vanhempaan ja tuoreempaan osaan. Molemmat sisältävät aineistoa Nellimin ja Sevettijärven murteista. Vanhempi Suomen puolella kerätty osa koostuu kuuden Sevettijärven

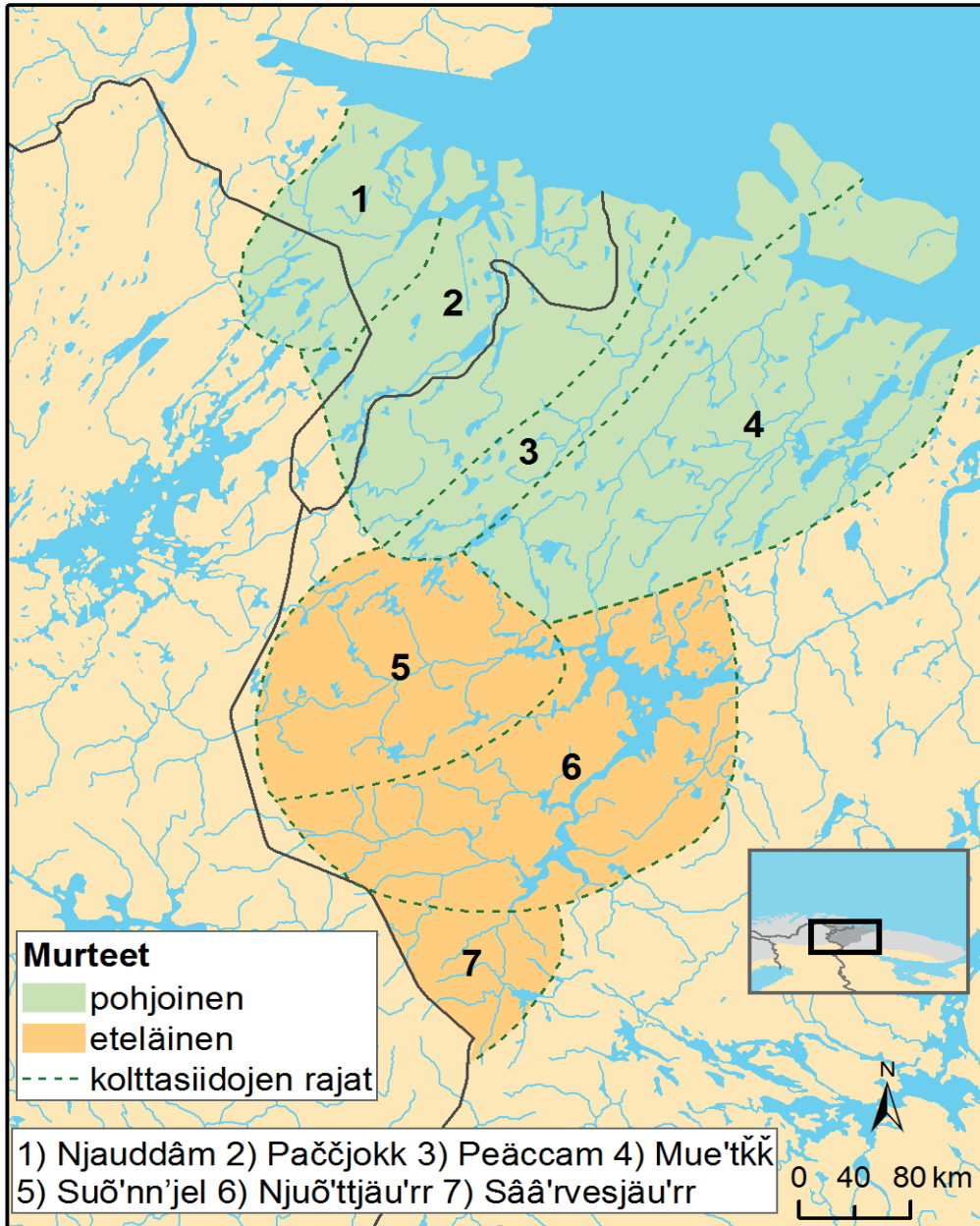
murteen ja neljän Nellimin murteen puhujan haastatteluista. Ne ovat yhtä Nellimissä 1960-luvulla tehtyä haastattelua lukuun ottamatta 1970-luvulta. Vuoden 2007 aineisto sisältää kahden Nellimin ja kuuden Sevettijärven murteen puhujan haastattelut. Käyttämäni aineisto on noin 12-tuntinen.

Tässä artikkelissa käytän koltansaamen nykyortografiaa, jolle olen muuttanut tarkekirjoituksella julkaistut koltansaamen esimerkkilauseet, jotta ne olisivat ortografisesti yhdenmukaisia ja helppolukuisia. Turjansaamen esimerkkilause on kuitenkin suomalais-ugrilaisella tarkekirjoituksella, sillä turjansaamelle ei ole kehitetty omaa ortografiaa.

Mikäli käyttämäni kielennäyte on otettu julkaistusta lähteestä, esimerkkilauseen järjestysluvun yhteydestä selviää murre sekä tallennusvuosi. Lauseen suomen-noksen perään on merkitty lähde sekä sivunumero. Julkaisemattomien kielennäytteiden kohdalla olen menetellyt samoin, mutta lauseen suomen-noksen perässä on käytetty nauhoitteen koodi ja lauseen alkamisaika.

3. Koltansaamen puhuma-alueet ja kolttien historia

Pekka Sammallahti (1998: 31) jakaa koltansaamen murteet eteläiseen ja pohjoiseen murreryhmään. Pohjoiseen murreryhmään kuuluvat hänen mukaansa Näättämön murre sekä Paatsjoen murre (jota puhuttiin Paatsjoen, Petsamon ja Muotkan siidojen alueella), eteläiseen murreryhmään puolestaan Suonikylän murre sekä Nuortijärven murre. Koltansaamelaiten perinteinen asuinalue ulottuu Suomen, Norjan ja Venäjän alueille. Näättämön (Njauddâm) siida sijaitsi nykyisen Norjan alueella sekä Inarin kunnan pohjoisimmassa osassa. Suomelle vuodesta 1920 vuoteen 1944 kuuluneen Petsamon alueella sijaitsivat Paatsjoen (Paččjokk), Petsamon (Peäccam) sekä Suonikylän (Suõ'nn'jel) siidat. Näiden lisäksi oli vielä kolme koltansaamelaista siidaa, Muotkan (Mue'tkk), Nuortijärven (Nuõ'ttjäu'rr) sekä Hirvasjärven (Sää'rvesjäu'rr) siidat. (Ks. Kartta 1).

Kartta 1. Kolttaamelaïset siïdat. Timo Rantanen. Pohjautuu (Pennanen, Näkkäläjärvi 2000: 159).

Kolttaamelaïsia alettiin käännÿttää ortodoksiseen uskoon intensiivisesti 1500-luvulta lähtien, mutta vaikutteita oli levinnyt karjalaisten välityksellä jo 1000-luvulta lähtien. Ortodoksisen kirkon, kauppiaiden sekä Kuolan niemimaan

rannikolle siirtyneiden venäläisten kalastajien takia venäjän kielen osaaminen oli tavallista kolttsaamelaisien keskuudessa jo satoja vuosia sitten. Vuosisatojen aikana venäjästä lainattiin runsaasti sanoja ja kieliopillisia rakenteita kolttsaameen samoin kuin muihin Kuolan niemimaalla puhuttuihin saamelaiskieliin (Feist 2015: 29; T. I. Itkonen 1942: 52–53; Rießler 2007; Rießler 2009).

Kolttsaamelaisilla on ollut kontakteja ympäröivien saamelaisryhmien kanssa luultavasti aina. Heillä tiedetään olleen kontakteja esimerkiksi pohjoissaamea puhuvien merisaamelaisien kanssa Pohjoisen Jäämeren rannikolla viimeistään 1500-luvulta lähtien. Lisäksi Petsamon alueen pohjoisosiin siirtyi 1800-luvun alkupuolelta lähtien pohjoissaamea puhuvia niin kutsuttuja filmansaamelaisia. Kontaktien laatua filmansaamelaisien kanssa kuvaa se, että osa heistä jopa majoittui kolttsaamelaisien taloihin. (Leinonen 2009; Ravila 1931: IV, VII–IX.) Näiden kontaktien myötä pohjoissaamasta lainattiin sanastoa kolttsaamen pohjoismurteisiin.

Poliittisesti ja taloudellisesti tärkeä Petsamon alue liitettiin Suomeen vuonna 1920 Tarton rauhansopimuksessa. Uusi raja katkaisi täysin eri valtioiden alaisuuteen jääneiden kolttsaamelaisien keskinäisen kanssakäymisen. Rajasopimukset olivat erottaneet Norjan puolelle jääneen Näättämön siidan muista kolttsaamidoista jo aiemmin. (Linkola & Sammallahti 1995: 50–52.)

Kolttsaamelaiset jäivät 1920-luvun kuluessa Petsamon alueella pieneksi vähemmistöksi suomalaisten uudisasukkaiden muuttaessa erityisesti Jäämeren rannikolle (Linkola & Sammallahti 1995: 51), mitä helpotti Petsamontien rakentaminen. Alueen koulut sekä kirkollinen toiminta muuttuivat pian lähes kokonaan suomenkielisiksi (Lähtenmäki 2003: 82), mikä osaltaan vahvisti kolttsaamelaisien kolttsaame-suomi-kaksikielistymistä² venäjän kielen jäädessä taka-alalle. Kuitenkin vielä sotien jälkeisinä vuosikymmeninä vanhojen Suomen puolelle evakuoitujen kolttsaamelaisien kerrotaan puhuneen keskenään koltan ja suomen lisäksi myös venäjää (A. Linkola 1996: 73; Erkki Lumisalmi, henkilökohtainen tiedonanto).

Toisen maailmansodan takia Petsamo kuului Suomelle vain reilut kaksi vuosikymmentä. Alueen väestö joutui lähtemään kaksi kertaa evakkoon sotaa pako. Ensimmäiseltä evakkoretkeltä talvisodan (1939–40) jälkeen väestö sai palata vanhoille asuinsijoilleen, mutta jatkosodan (1941–44) jälkeen Petsamon väestö joutui jättämään asuinpaikkansa lopullisesti Petsamon jäädessä Neuvostoliiton puolelle. Suomen puolelle siirretyt kolttsaamelaiset sijoitettiin 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa uusille asuinsijoille Inarin kunnan itä- ja pohjoisosiin. Paatsjoen ja Petsamon siidojen väestö asutettiin Inarijärven eteläpuolelle Keväjärven ja Nellimin alueille ja suonikyläläiset Sevettijärven alueelle Inarijärven pohjoispuolelle (ks. Kartta 2). (Jefremoff 2005: 8; Linkola & Sammallahti 1995: 52–53.) Puhuessani sotien jälkeisestä tilanteesta käytän Suonikylän murteesta nimitystä Sevettijärven murre ja Paatsjoen murteesta nimitystä Nellimin murre.

2. Kaksikielisyydellä tarkoitan kykyä käyttää kahta kieltä jollakin tasolla.

Kartta 2. Muuttoreitit Petsamosta sekä nykyinen koltta-alue. Timo Rantanen. Pohjautuu (Pennanen, Näkkäljärvi 2000: 165).

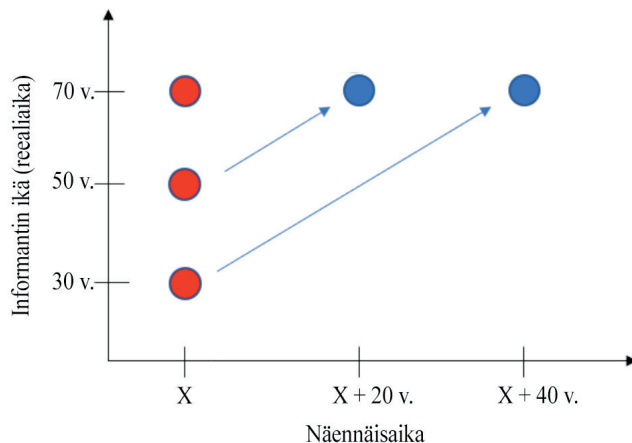
Sevettijärvestä muodostui Suomen kolttsaamelaisten tärkein keskus, jossa kolttsaame oli enemmistökielenä erityisesti sodan jälkeisinä vuosikymmeninä. Tähän vaikutti erityisesti se, että alueella asui kolttsaamelaisten lisäksi vain vähän muuta väestöä ja alueen huonojen liikenneolojen takia sevettijärveläiset olivat vain vähän tekemisissä suomalaisten kanssa. Polkutie Sevettijärvelle valmistui vasta 1960-luvulla. Monet sevettijärveläislapset oppivat suomea vasta koulussa. Sevettijärven koulussa opetus oli täysin suomenkielistä 1970-luvun alkuun asti, jolloin koulussa aloitettiin kolttsaamen kielenopetus. Vielä tuohon aikaan monet lapset eivät osanneet suomea lainkaan mennessään kouluun (17457_1b, 02:25–03:22). Kolttsaamen opetusta on järjestetty 1970-luvun alusta lähtien viiden vuoden taukoa lukuun ottamatta Sevettijärvellä sekä vähemmässä määrin myös muualla Inarin kunnan alueella

(S. Moshnikoff & J. Moshnikoff 2006: 2). Vuoteen 1990 asti Sevettijärvellä oli ope- tusta ainoastaan alaluokilla, jonka jälkeen oppilaiden täytyi lähteä Inarin kirkonky- lälle, jossa järjestettiin myös yläluokkien opetusta. Pitkien välimatkojen sekä huono- jen kulkuyhteyksien vuoksi monet lapset joutuivat asumaan pitkiä aikoja asuntolassa. (Semenoja 1995: 83–84.) Tämä luonnollisesti vaikeutti lasten sosiaalistumista koltta- yhteisöön ja vahvisti heidän suomen kielen taitoansa.

Nellimin liikenneyhteydet olivat jo sotien jälkeen selvästi paremmat kuin Sevettijärvellä, sillä Nellimintie (entinen Petsamontie) kulkee alueen läpi. Vähäisten työmahdollisuuksien vuoksi monet Nellimin kolttasaamelaiset kävivät töissä Ivalossa, joka on Inarin kunnan keskus, jossa suomenkieliset ovat enemmistönä. Myös Nellimissä ollessaan kolttasaamelaiset käyttivät arjessaan enemmän suomea kuin Sevettijärven kolttasaamelaiset, sillä Nellimissä asui kolttasaamelaisten lisäksi myös inarinsaamelaisia ja suomalaisia, joiden kanssa kolttasaamelaiset kommunikoi- vat yleisesti suomeksi. (Suullinen tiedonanto, Erkki Lumisalmi ja Katri Jefremoff.)

4. Kielenmuutoksen seuraamisen käytettävä metodologia

Kielenmuutosten etenemistä tutkitaan yleisesti kahdella metodilla: näennäisaika- ja reaaliaikametodilla (Labov 1966: 318–320; Labov 1994: 45–46, 73–75; Kurki 2005: 31). Näennäisaikametodilla tutkitaan eri-ikäisten informanttien käyttämää kieltä, ja ikäryhmittäisten erojen perusteella tehdään hypoteeseja kielenmuutoksista ja niiden etenemisestä. Jos vuonna X haastatellaan 30-, 50-, ja 70-vuotiaita, näennäisaikahypo- teesin mukaan 50-vuotiaiden kieli vuonna X heijastelee 70-vuotiaiden kieltä vuonna X+20 ja 30-vuotiaiden kieli 70-vuotiaiden kieltä vuonna X+40. (Chambers & Trudgill 1998: 151; Kurki 2005: 33; Paunonen 2005b: 21–23.)

Kaavio 1. Näennäisaikahypoteesi. Ikäryhmittäisten erojen tulkitseminen tosiaikaisiksi muu- toksiksi. (Lähde: Kurki 2005: 33).

Vaikka näennäisaikamethodi on todettu monissa tutkimuksissa hyödylliseksi ja hyväksi metodiksi kielenmuutoksen havainnoimiseen (esim. Kurki 2005: 232–234; Nahkola & Saanilahti 2001: 229–237), on siinä huomattu olevan myös puutteita. Metodien lähtöoletuksena on, että jokaisen ikäluokan käyttämä kieli pysyy lähes muuttumattomana koko heidän aikuisikänsä. Tämä ei nykytutkimuksen valossa pidä paikkaansa, sillä yksilön kieleen virtaa vaikutteita koko hänen elinikänsä ajan. Yksilön idiolekti voi muuttua vielä aikuisiällä huomattavastikin, vaikka muuttumattomien idiolektien osuus tehdyissä tutkimuksissa on yleensä suurempi kuin muuttuneiden idiolektien (ks. Kurki 2005: 235–238; Paunonen 2005a: 182–192). Metodien avulla ei voida tutkia mihin suuntaan yksilöiden idiolektit muuttuvat, sillä metodien avulla tarkkaillaan vain yhtä pistettä aikajanalla. (Chambers & Trudgill 1998: 151–154; Nahkola & Saanilahti 2001: 230–231; Kurki 2005: 133–134; Paunonen 2005b: 14–15.)

Reaaliaikamethodilla tutkitaan eri-ikäisten aineistojen avulla, miten ajan kuluminen vaikuttaa yhteisön tai yksilöiden kieleen (Labov 1966: 318–320; Labov 1994: 45–46, 73–75; Paunonen 2005b: 13–19). Yleisin tapa toteuttaa reaaliaikatutkimus on käyttää trenditutkimusmetodia. Siinä haastateltavat valitaan joka haastattelukerralla samoilla kriteereillä. Informanteiksi ei välttämättä satu yhtään samaa henkilöä. Tärkeintä on valita joka kerralla informantit, jotka edustavat samaa ikäpolvea kuin edeltävillä haastattelukerroilla haastatellut henkilöt. Jos siis vuonna X haastatellaan 20–25-vuotiaiden ikäluokkaa, tulee 20 vuoden päästä valita informanteiksi henkilöitä, jotka edustavat 40–45-vuotiaiden ikäluokkaa.

Labovin (1994: 83–85) mukaan kieliyhteisössä voi vallita neljänlaisia tilanteita suhteessa kielenmuutokseen. Nämä neljä tilannetta on esitelty taulukossa 1.

Tilanne	Yksilö	Yhteisö
a) Staattisuus	Staattinen	Staattinen
b) Muuttuminen iän myötä	Muuttuva	Staattinen
c) Sukupolvittainen muutos	Staattinen	Muuttuva
d) Yhteisöllinen muutos	Muuttuva	Muuttuva

Taulukko 1. Kielitilanne suhteessa kielenmuutokseen (Lähde: Labov 1994: 83; Paunonen 2005a: 15; Kurki 2005: 37).

Vaihtoehto a) merkitsee sitä, että kieli pysyy muuttumattomana yksilön elinaikana, eikä myöskään yhteisön kielenkäyttö muutu. Tällöin kielessä ei esiinny variaatiota eikä tarkasteltavia muuttujia. Tämä tilanne on todellisuudessa lähinnä teoreettinen. Se kuvastaa perinteisen murteentutkimuksen kuvaa ideaalista murteesta ja sen puhujista. Vaihtoehto b) kuvastaa ikäkausivaihtelua, joka merkitsee sitä, että yksilön kieli muuttuu eri ikäkausina, mutta yhteisön kieli pysyy muuttumattomana. Labovin mukaan tällaisia muutoksia ovat tyypillisimmillään fonologiset ja morfologiset muutokset, mutta hän ei anna näistä yhtään esimerkkiä. Vaihtoehto c) kuvastaa tilannetta, jossa yksilön kieli pysyy muuttumattomana, mutta yhteisön kieli muuttuu

ikäpolvittain. Tällaisia muutoksia ovat tyypillisesti ääntenmuutokset sekä morfolo-giset muutokset. Viimeisessä vaihtoehdossa d) sekä yksilön että yhteisön kieli muut-tuvat. Tällöin kaikki kieliyhteisön jäsenet omaksuvat jonkin kielenpiirteen ja alkavat käyttää sitä enemmän ja enemmän. Kielessä etenevien leksikaalisten ja syntaktisten muutosten on usein huomattu etenevän tällä tavoin. (Labov 1994: 83–85.)

Tässä artikkelissa tutkin myönteisten ja kielteisten fokuspartikkeleiden käytön muuttumista Sevettijärven murteessa yhdistelemällä kahta metodia. Aluksi selvitän näennäisaikametodin avulla 1970-luvun ja vuoden 2007 aineistoista murteen tilan suhteessa tutkittuihin rakenteisiin. Tämän jälkeen vertaan saatuja tuloksia keskenään käyttäen reaaliaikaista trenditutkimusmetodia. Selvitän, ovatko tutkitut rakenteet muuttuneet, ja jos ovat, millainen muutos on kyseessä.

5. Myönteiset fokuspartikkelit

5.1. Myönteisten fokuspartikkeleiden historiallista taustaa

Tässä luvussa esittelen myönteisten fokuspartikkeleiden levikit ja niiden lainalähteet. Aloitan vanhimmista ja sen jälkeen käsittelen tuoreempia lainaelementtejä.

Koltansaamen Paatsjoen ja Näätämon murteiden aineistoissa esiintyy fokuspar-tikkeli $-gV(n)$. Vokaali voi realisoitua joko *i:nä* tai *e:nä*. Paatsjoen murteessa liitepar-tikkeli esiintyy muodossa $-gV(n)$ ja Näätämon murteessa muodossa $-gV(n)$, mikäli se liittyy vokaalin perään, ja muodossa $-gV(n)$, mikäli se liittyy konsonantin perään. Liitepartikkeli esiintyy muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ilman loppu-*n*:ää. Koltansaamen fokuspartikkelin vastineiden levikki ulottuu lähes kaikkiin länsisaa-melaisiin kieliin sekä inarinsaameen ja turjansaameen (IW §1509; T. I. Itkonen 1958: 34; Lagercrantz 1939: §2209). Huomionarvoista on, että T. I. Itkosen tietojen mukaan liitepartikkeliä ei tavata koltansaamen etelämurteissa eikä kiltinäsaamassa, jota puhutaan koltansaamen ja turjansaamen välissä.

Sammallahden (1998: 243) mukaan pohjoissaamen liitepartikkeli $-ge$ on lainaa itämerensuomen liitepartikkeleista $-kin$ tai $-kAAn$. Koska liitepartikkeli esiintyy kol-tansaamassa vain niissä murteissa, jotka ovat olleet kontaktissa pohjoissaamen puhu-jien kanssa, vaikuttaa todennäköiseltä, että nämä kontaktit ovat säilyttäneet kyseistä liitepartikkeliä, ja se on kadonnut niistä murteista, joiden puhujilla ei ollut kontakteja pohjoissaamen puhujien kanssa.

Fokuspartikkeli \check{se} esiintyy kaikissa itäsaamelaisissa kielissä eli koltansaa-men lisäksi inarinsaamassa, akkalansaamassa, kiltinäsaamassa ja turjansaamassa (T. I. Itkonen 1958: 546; IW §4683). Se on lainaa venäjän kielen partikkelista же 'myös, -kin', mistä muistumana on se, että Lagercrantzin keräämässä Näätämon murteen aineistossa esiintyy myös muoto \check{ze} . Partikkeli ei voi olla erityisen tuore laina jo siitä syystä, että sen levikki kattaa Venäjällä puhuttavien saamelaiskielten lisäksi myös inarinsaamen, joka on ollut venäjän kielen vaikutuspiirissä huomatta-vasti vähemmän kuin muut itäsaamelaiset kielet. Lisäksi partikkeli on lainattu myös

koltansaamen kanssa kontaktissa olleeseen merisaameen (Lagercrantz 1961: 31, 55; Ravila 1931: 67).

Partikkeli *too'ze* on lainattu venäjän partikkelista *может* 'myös' < *то же* [tuo.N myös] 'sama'. Sen levikki rajoittuu Itkosen (1958: 609) tietojen mukaan vain koltansaamen Nuortijärven murteeseen sekä kiltinänsaameen. Käyttämieni tutkimusaineistojen perusteella sitä käytetään sekä myönteisissä että kielteisissä lauseissa.

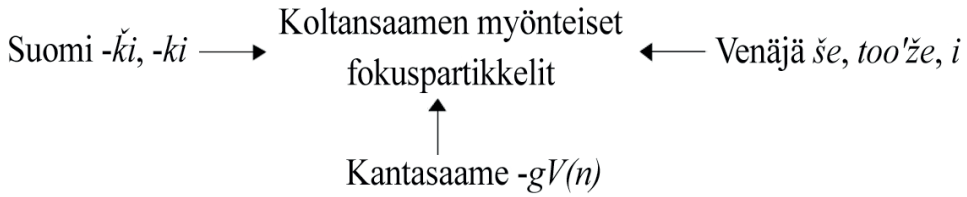
Koltansaamen partikkeli *i* on lainattu venäjän sanasta *и* [i] 'ja, myös'. Koltansaamessa sillä on useita funktioita, joista yksi on myönteinen fokuspartikkeli 'myös, -kin'. Tässä funktiossa partikkeli esiintyy Itkosen (1958: 43) mukaan koltansaamessa ainoastaan Nuortijärven murteessa, jonka lisäksi se esiintyy myös käyttämässäni Sevettijärven murteen aineistossa. Koltansaamen lisäksi se esiintyy myös kiltinänsaamessa ja turjansaamessa.

Uusimpaan myönteisten fokuspartikkeleiden kerrostumaan kuuluvat liitepartikkelit *-ki* ja *-ki*, joita voidaan pitää saman morfeemin allomorfeina. Ne on lainattu koltansaameen suomen liitepartikkelista *-kin* tai sen murteellisesta variantista *-ki*.

Koltansaamen perinteisen fonotaksin mukaan useimmat konsonantit ovat palataalistuneita silloin, kun niitä seurasi kantasaamen myöhäisvaiheessa etuvokaali. Tällainen on esimerkiksi grafeemilla *ķ* merkitty klusiili, esim. kantasaame **kēte* > *ķiōtt* 'käsi', kantasaame **kirtē* > *ķe'rded* 'lentää'. Monien nykyisten koltansaamen puhujien kielessä *ķ* äännyy palataalisena affrikaattana. (Ks. tarkemmin Korhonen ym. 1973: 20–22; Feist 2015: 46–49). Konsonantin palataalistuminen etuvokaalin edellä on yleinen muutos maailman kielissä. Se on tapahtunut esimerkiksi slaavilaisissa kielissä (Fortson 2005: 370), ruotsissa, esim. *kōpa* 'ostaa', sekä vatjassa, esim. *tšäsi* 'käsi' (Posti 1958: 3). Äänne muutos esiintyy vain satunnaisesti Näätämön murteessa, esim. *ke-ess* 'kesä' (Lagercrantz 1939: §2294), *ķē-δke* 'kivi' (Lagercrantz 1939: §2237) vrt. Suonikylä *kie'ss*, *ķeä'dgğ*. Voi olla, että fonologinen sääntö ei ole koskaan ollut Näätämön murteessa säännöllinen. Toinen vaihtoehto on, että fonologinen piirre oli katoamassa pohjoissaamen vaikutuksesta jo 1920-luvulla, kun Lagercrantz teki kenttätöitä Näätämön koltansaamelaisten parissa.

Liitepartikkelin velaarinen variantti *-ki* on tullut koltansaameen vasta koltansaame–suomi-kaksikielisyyden vahvistuttua (ks. taulukot 2 ja 5), mistä todistaa myös se, että yllä käsitelty äänne muutos ei vaikuta tapahtuvan enää tuoreiden suomalaisten lainasanojen yhteydessä. Niitä esiintyy aineistossa verrattain vähän, mutta sellaisina voidaan pitää substantiiveja, kuten *kiitjä* sekä *mönkijä*, sekä yleisiä adverbeja, kuten *tietenki* ja *kuitenki*. Näitä adverbeja esiintyy kaikkien vuoden 2007 informanttien puheessa sekä vähemmässä määrin myös 1970-luvun aineistossa. 1970-luvun aineistossa esiintyy myös tuoreita suomalaisia lainasanoja, joissa klusiili *k* on palataalistunut etuvokaalin edellä, esim. *tiete'nki* < sm. murt. *tietenki* ja *oi'keasta* < sm. *oikeastaan*. Vuoden 2007 aineistosta en ole löytänyt tällaisia sanoja.

Kaavioon 2 on koottu koltansaamen myönteisten fokuspartikkeleiden historialliset taustat.

Kaavio 2. Koltansaamen myönteisten fokuspartikkeleiden historiallinen tausta.

5.2. Myönteisten fokuspartikkeleiden syntaktinen asema

Kaikki myönteiset fokuspartikkelit voivat toimia minkä tahansa fokuksessa olevan sanaluokkaan kuuluvan sanan tai lauseenjäsenen määritteenä: subjektin (8, 9), objektin (10, 11), adverbiaalın (12, 13). Käyttämässäni tutkimusaineistossa ei esiinny yhtään lausetta, jossa myönteinen fokuspartikkeli esiintyisi predikaatin määritteenä, mutta sellaisia löytyy muusta aineistosta (ks. Valtonen ym. 2018: 167).

(8) Sevettijärvi (1973)

sä'mmlaž-ki *viõhss* *leäi*
 kolttasaamelainen-MFP vahva olla.PRT.3SG
 'Kolttasaamelainenkin oli vahva.' (11308_1bz, 03:20)

(9) Nellim (2007)

muäna *še* *puõ'dim* *kiõččäd*
 IDUAL MFP tulla.PRT.1PL katsoa
 'Myös me kaksi tulimme katsomaan.' (17447_1cz, 05:03)

(10) Nellim (2007)

Mäit'te *ķee'rjted-ki.*
 oppi.KAUS.PRT.3PL kirjoittaa-MFP
 'Opettivat kirjoittamaankin' (17454_1bz, 21:34)

(11) Paatsjoki (1927 tai 1929)

Siid *olmmu* *va'ldde* *triâng* *še* *ķidd.*
 kylä.GEN ihminen.PL ottaa.PRT.3PL renki.AKK MFP kiinni
 'Kyläläiset ottivat myös rengin kiinni.' (T. I. Itkonen 1931: 121)

(12) Nellim (1977)

Õ'nne *mee'st* *še* *kä'sķķkuõ'lid.*
 käyttää.PRT.3PL 1PL.LOK MFP kuivakala.PL.AKK
 'Käytettiin meilläkin kuivakaloja.' (12896_1a, 04:06)

(13) Sevettijärvi (2007)

Ta'nni-ki	<i>õõut</i>	<i>neä'ttel</i>	<i>leei'm</i>	<i>to'ben.</i>
tänä.vuonna-MFP	yksi.AKK	viikko.AKK	olla.PRT.IPL	siellä

'Tänä vuonnakin olimme yhden viikon siellä.' (17461_1ez, 10:14)

Partikkeli *še* sijoittuu käyttämässäni tutkimusaineistossa pääsanansa perään, kuten esimerkkilauseissa (9, 10, 14). Partikkelin käyttösäännöt eivät kuitenkaan ole enää kaikille kielenkäyttäjille selviä, ja suomen kielen lauseoppi on vaikuttanut sen käyttöön. Nykyaikaisessa kielenkäytössä partikkeli *še* liittyy toisinaan pääsanansa eteen. Tähän mallina on ollut suomen kielen partikkelin *myös* käyttösäännöt. (Valtonen ym. 2018: 169, 170, ks. myös 166.) Nykyaikaisista teksteistä löytyy myös tapauksia, joissa partikkeli *še* esiintyy sekä määritteensä edellä että jäljessä, kuten esimerkkilauseessa (15). Tähän mallina on ollut suomen *myös ... -kin* rakenne.

(14) Nellim (1977)

Manaah	še	<i>jo'tte</i>	<i>luõzz</i>	<i>šee'llmen.</i>
munkki.PL	MFP	käydä.PRT.3PL	lohi.AKK	kalastaa.AKT.ESS

'Munkitkin kävivät pyytämässä lohta.' (12897_1a, 29:45)

(15)

<i>lij</i>	<i>mätt'tõõttâm</i>	<i>sää'mkiõl</i>	<i>päärnaid</i>		
olla.PRT.3SG	opettaa.PARTIS.PRT	koltansaame.AKK	lapsi.PL.ILL		
<i>dommsiidstes</i>	<i>di</i>	še	Taa'r	beä'lnn	še.
kotikylä.SG.LOK.PX3SG	ja	MFP	Norja.GEN	puolella	MFP

'... on opettanut koltansaamea lapsille kotikylässään ja myös Norjan puolellakin.' (YLE Sápmi)

Liitepartikkelit *-ki*, *-ki* ja *-gV(n)* liittyvät fokuksessa olevan lausekkeen perään, kuten esimerkkilauseessa (16), jossa liitepartikkeli *-gi* on liittynyt lauseen objektiin.

(16) Paatsjoki (1927/1929)

<i>Võl</i>	tõn-gi	<i>mie'rkkëe.</i>
vielä	se.AKK-MFP	panna merkille.3PL

'Vielä senkin panevat merkille.' (T. I. Itkonen 1931: 154)

Fokuspartikkeli *too'že* voi liittyä joko fokuksessa olevan lausekkeen eteen (17) tai perään (18).

(17) Nuortijärvi (1914)

<i>Jee'res</i>	<i>sue'bb</i>	<i>vaa'ldi,</i>	too'že	jee'res	vuüivvat.
toinen	sauva.AKK	ottaa.PRT.3SG	MFP	toinen	kerä.AKK

'Otti toisen sauvan, samoin toisen kerän.' (T. I. Itkonen 1931: 200)

(18) Nuortijärvi (1914)

<i>Miõgg</i>	<i>mi'jjid</i>	<i>neeibad,</i>	<i>de</i>
myydä.IMP.2SG	1PL.ILL	puukko.AKK.PX2SG	sitten
<i>täid</i>	<i>ree'ssid</i>	<i>too'že.</i>	
tämä.PL.AKK	riisu.PL.AKK	MFP	

'Myy meille puukkosi ja myöskin nämä risut.' (T. I. Itkonen 1931: 209)

Partikkeli *i* liittyy fokuksessa olevan lausekkeen eteen, kuten esimerkklauseessa (19), jossa fokuksessa on lauseen subjekti *mon*.

(19) Sevettijärvi (1974)

<i>Tok</i>	<i>vuâlgam</i>	<i>i</i>	<i>mon.</i>
sinne	lähteä.1SG	MFP	1SG

'Sinne lähdän myös minä.' (11722_1bz, 20:38)

Tutkimusaineistossa esiintyy vain muutamia sellaisia lauseita, joissa fokusoitavaan lausekkeeseen liittyy vielä jokin muu liitepartikkeli. Kahdessa lauseessa *še* esiintyy vasta liitepartikkelin *-han* jäljessä, kuten esimerkissä (20), jossa fokuksessa on lauseen subjekti *Matti*, johon on liittynyt liitepartikkeli *-han* ja jota seuraa myönteinen fokuspartikkeli *še*.

(20) Sevettijärvi (2007)

<i>Matti-han</i>	<i>še</i>	<i>joo'di</i>	<i>mue'rrjid</i>	<i>uussmen.</i>
Matti-DP	MFP	kulkea.PRT.3SG	marja.PL.AKK	kerätä.AKT.ESS

'Mattihan myös kulki marjoja poimimassa.' (17464, 26:05)

5.3. Myönteisten fokuspartikkeleiden esiintyminen koltansaamen murteissa

Tässä luvussa esittelen myönteisten fokuspartikkeleiden esiintymistä eri koltansaamen murteissa. Taulukkoon 2 on koottu eri elementtien edustukset käyttämissäni aineistoissa. Ylhäällä on ajallisesti vanhin ja alhaalla ajallisesti tuoreimmat partikkelit.

	Näätämö 1920	Paats- joki 1927, 1929	Suoni- kylä 1913, 1926	Nuorti- järvi 1914	Sevetti- järvi 1971, 1973, 1974	Sevetti- järvi 2007	Nellim 1962, 1977	Nellim 2007
<i>-gV(n)</i>	5	10						
<i>too'že</i>				4				
<i>i</i>				3	1			
<i>še</i>	8	25	2	5	65	73	12	8
<i>-ki</i>					9	22	6	20
<i>-ki</i>					1	52	5	10

Taulukko 2. Koltansaamen murteiden myönteiset fokuspartikkelit.

Myönteisten fokuspartikkeleiden käytössä esiintyy paljon variaatiota niin ajallisesti kuin murteellisestikin. Kaikissa aineistoissa esiintyy vähintään kaksi erilaista mutta missään ei esiinny kaikkia koltansaamessa tavattavia myönteisiä fokuspartikkeleita. En ole löytänyt eroja partikkeleiden merkitysten tai käyttöalojen väliltä. Kaikki niistä voivat liittyä minkä tahansa fokuksessa olevan lauseenjäsenen tai sanaluokan yhteyteen.

Myönteisten fokuspartikkeleiden käytön muuttuminen heijastelee kieliympäristön muutosta venäjän kielen vaikutuspiiristä yhä vahvempaan suomen kielen vaikutuspiiriin. Venäjästä lainatut partikkelit *too'že* ja *i* eivät esiinny yhtä poikkeusta lukuun ottamatta Suomen puolella kerätyissä aineistoissa.³ Suomesta lainattuja liitepartikkeleita *-ki* ja *-ki* puolestaan ei tavata ollenkaan 1900-luvun alkupuolella kerätystä aineistosta. Venäjästä lainatun partikkelin *še* suhteellinen osuus laskee selvästi 1960- ja 1970-lukujen ja vuoden 2007 välisenä aikana liitepartikkeleiden *-ki* ja *-ki* vallatessa siltä alaa. Vaikka vanhemmassa Sevettijärven aineistossa liitepartikkeli *-ki* on yleisempi kuin *-ki*, on se uudemmassa aineistossa jo huomattavasti harvinaisempi. Tähän syynä on suomen kielen vaikutuksen lisääntyminen.

3. Tämän tutkimuksen ulkopuolelle jäävien Venäjän puolelta kerättyjen aineistojen ja omien havaintojeni mukaan vaikuttaa siltä, että partikkelin *too'že* käyttö on yleistynyt Venäjällä puhutussa koltansaamessa. Syynä yleistymiseen on venäjän kielen malli.

Nellimin ja Sevettijärven murteet eroavat aineiston perusteella huomattavasti toisistaan. Partikkelin *še* käyttö on suhteellisesti paljon yleisempää Sevettijärvellä kuin Nellimissä. Nellimissä sen osuus kaikista myönteisistä fokuspartikkeleista oli 1960- ja 1970-lukujen aineistossa vain noin 50 %, kun sen osuus Sevettijärvellä samaan aikaan oli noin 85 %. Vuonna 2007 partikkelin *še* käyttö Nellimin aineistossa oli jo selvästi harvinaisempaa kuin liitepartikkeleiden *-ki* ja *-ki*, mutta Sevettijärvellä sen osuus kaikista myönteisistä fokuspartikkeleista oli vielä noin puolet. Nellimin ja Sevettijärven murteiden eroihin voidaan löytää selityksiä alueiden erilaisesta kielitilanteesta. Sevettijärvellä suomesta tuli jokapäiväisen kommunikaation kieli huomattavasti myöhemmin kuin Nellimissä, jossa asui kolttsaamelaiten lisäksi myös inarinsaamelaisia sekä suomalaisia. Muiden väestöryhmien kanssa kommunikaatiokielenä oli tavallisesti suomi. Täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että Nellimin murteen aineisto koostuu vain muutamien informanttien haastatteluista, joten tuloksia on pidettävä vain suuntaa antavana.

5.4. Myönteisten fokuspartikkeleiden esiintyminen Sevettijärven aineistoissa

Tässä luvussa tarkastelen tarkemmin, mitä myönteisiä fokuspartikkeleita käytettiin Sevettijärven murteessa 1970-luvun ja vuoden 2007 välisenä aikana. Taulukkoon 3 on koottu 1970-luvun aineistossa esiintyvät myönteiset fokuspartikkelit.

Syntymävuosi	1893	1894	1902	1907	1910	1924
Ikä haast. hetkellä	78	79	69	64	64	50
<i>še</i>	10	21	3	9	16	6
<i>-ki</i>		8				1
<i>-ki</i>				1		
<i>i</i>					1	

Taulukko 3. Myönteiset fokuspartikkelit Sevettijärven 1970-luvun aineistossa.

Taulukko 3 osoittaa, että partikkeli *še* on selvästi yleisin myönteinen fokuspartikkeli Sevettijärven murteen 1970-luvun aineistossa. Se esiintyy yleisimpänä yksittäisenä elementtinä kyseisessä funktiossa aineistoni kaikilla informanteilla. Suomesta lainattu liitepartikkeli *-ki* esiintyy kahdella ja *-ki* yhdellä informantilla. Vaikka kielenmuutoksen ajatellaan usein lähtevän liikkeelle nuorista (esim. Chambers & Trudgill 1998: 152), liitepartikkeli *-ki* on yllättäen kohtalaisen yleinen toiseksi vanhimmalla informantilla muttei muilla informanteilla. Tähän voi olla syynä se, että hän oli paljon tekemisissä suomenkielisten kanssa, sillä hän edusti kolttsaamelaisia kokouksissa ja toimi useiden tutkijoiden informanttina useiden vuosikymmenten ajan. Partikkeli *i* esiintyy ainoastaan yhden kerran yhdellä informantilla.

Syntymävuosi	1933	1936	1940	1957	1965	1972
Ikä haast. hetkellä	74	71	67	50	42	35
<i>še</i>	14	19	24	7	1	5
<i>-ki</i>	20		2			
<i>-ki</i>	3	21	1	10	11	6

Taulukko 4. Myönteiset fokuspartikkelit Sevettijärven vuoden 2007 aineistossa.

Taulukko 4 osoittaa kaikkien vuoden 2007 Sevettijärven murteen aineiston informanttien käyttävän partikkelin *še* lisäksi joko liitepartikkelia *-ki*, *-ki* tai molempia niistä. Liitepartikkeleista palataalinen variantti on yleisempi ainoastaan yhdellä informantilla, kolmella lähes yhtä yleinen kuin velaarinen ja kahden informantin puheessa velaarinen on yleisempi.

Huomionarvoista on se, että kahden vanhimman informantin yleisin käyttämä fokuspartikkeli on lainattu suomesta, mutta kolmanneksi vanhin informantti vaikuttaa käyttävän niitä erittäin vähän. Tähän syynä voi olla hänen pyrkimyksensä puhua kolttaa käyttäen mahdollisimman vähän suomalaisia lainasanoja ja -rakenteita, sillä hän on ollut aktiivisesti mukana kielityössä. Vaikuttaa siltä, että hän tunnistaa liitepartikkelit *-ki* ja *-ki* suomalaisperäisiksi ja pyrkii välttämään niiden käyttöä puheessaan.

Vanhinta ja kolmanneksi vanhinta informanttia lukuun ottamatta kaikki käyttävät liitepartikkelia *-ki*. Kyseinen liitepartikkeli esiintyy harvinaisena myös vanhimman ja kolmanneksi vanhimman informantin idiolekteissa liitepartikkelin *-ki* rinnalla. Fonotaktinen sääntö, jonka mukaan klusiili *k* palataalistuu etuvokaalin edellä, vaikuttaa olevan muuttumassa.

Vertailtaessa taulukoita 3 ja 4 nähdään selvä muutos käytetyissä rakenteissa. Partikkelin *še* käyttö on suhteellisesti vähentynyt ja suomesta lainattujen rakenteiden käyttö lisääntynyt huomattavasti. Molemmissa aineistoissa näkyy suuria eroja eri informanttien välillä, mutta selvää ikäpolvittaista muutosta ei voi kummastakaan aineistosta esittää. Sevettijärven kieliyhteisön kielessä tapahtunutta muutosta voidaan kutsua sukupolvittaiseksi muutokseksi tai yhteisölliseksi muutokseksi (ks. Taulukko 1 c, d). Käytössäni olevan aineiston perusteella ei ole mahdollista tutkia, onko yksittäisten informanttien idiolekti muuttunut heidän elinikänsä aikana vai onko se pysynyt stabiilina. Pidän todennäköisempänä, että sekä kieliyhteisön yksittäisten puhujien kieli että koko kieliyhteisön käyttämä kieli olisi muuttunut. Mielestäni tähän viittaa se, että 1970-luvun aineiston nuorimpien ja vuoden 2007 aineiston vanhimpien informanttien syntymävuosissa ei ole suurta eroa, mutta heidän käyttämänsä kieli eroaa suuresti toisistaan. Voidaan siis puhua yhteisöllisestä muutoksesta (ks. taulukko 1 d). Labovin (1994: 83) mukaan tyypillisiä yhteisöllisiä muutoksia ovat esimerkiksi syntaktiset muutokset, joita myös tutkimani kielenmuutokset edustavat.

6. Kielteiset fokuspartikkelit

6.1. Koltansaamen standardinegaatio

Käsittelen tämän luvun alussa koltansaamen standardinegaatiota, jotta voidaan paremmin ymmärtää rakenteita, joihin kielteiset fokuspartikkelit liittyvät. Standardinegaatiolla tarkoitetaan kunkin kielen perustapaa kieltää väitelause (Miestamo 2005: 42). Koltansaamessa standardinegaatio koostuu persoonassa ja luvussa taipuvasta kieltoverbistä *ij* sekä moduksissa taipuvasta pääverbin konnegatiivimuodosta, kuten esimerkeissä (16–18) (Feist 2015: 228–229; Miestamo & Koponen 2015: 355).

(21) Nellim (2007)

Tõn ***jiõm*** *silttâd* *särnnad.*
 se.AKK NEG.1SG osata.KON sanoa
 'Sitä en osaa sanoa.' (17454_1bz, 28:51)

(22) Nellim (1976)

Muu ***jeä'ped*** *âaskže.*
 1SG.AKK NEG.2PL uskoa.POT.KON
 'Jos ette usko minua.' (12744_1a, 11:13)

(23) Sevettijärvi (1973)

Nue'rr ***ij*** *tee'st* *ķiõđâst* ***ķõõčč'če.***
 naru NEG.1SG 2PL.LOK käsi.LOK pudota.KOND.KON
 'Naru ei teiltä kädestä putoaisi.' (11308_1a, 10:56)

Koltansaamessa kielto on asymmetrinen, mikä tarkoittaa sitä, että kieltolausesta erottaa väitelauseesta negaationmerkinnän lisäksi myös jokin muu morfosyntaktinen tekijä, kuten esimerkissä (24) pääverbin konnegatiivimuoto. Asymmetrisen kiellon vastakohta on symmetrinen kielto, joka tarkoittaa sitä, että ainoa kieltolauseen väitelauseesta erottava tekijä on negaationmerkitys. (Miestamo 2005: 236.) Esimerkiksi unkarin kieli (25) käyttää symmetristä kieltä, jossa kielteisyyttä koodataan kieltopartikkelilla *nem*.

(24)

mõõnam *jiõm* *mõõn*
 mennä.1SG NEG.1SG mennä.KON
 'Menen.' 'En mene.'

(25)

megyek *nem* *megyek*
 mennä.1SG NEG mennä.1SG
 'Menen.' 'En mene.'

Koska koltansaamen negaatiosta on hiljattain julkaistu artikkeli (Miestamo & Koponen 2015) ei aiheen laajempaan käsittelyyn ole tässä artikkelissa tarvetta.

6.2. Kielteisten fokuspartikkeleiden historiallista taustaa

Liitepartikkeli $-gV(n)$ sekä partikkelit *toože*, *še* ja *i* voivat esiintyä myös kielteisinä fokuspartikkeleina. Niiden historiallista taustaa on käsitelty jo yllä (ks. tarkemmin 5.1).

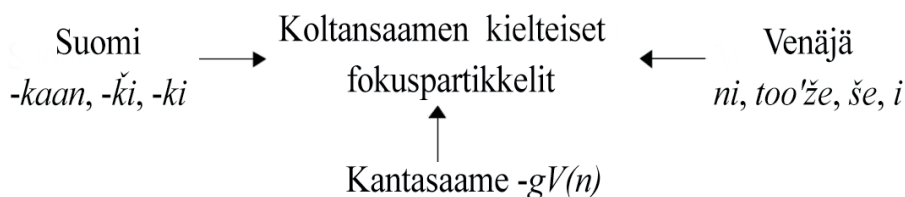
Kielteinen fokuspartikkeli *ni* on lainattu venäjän kielen kieltopartikkelista *ни*, joka asettuu pääsääntöisesti fokusoitavan lausekkeen eteen, esim. *он не сказал ни слова* 'hän ei sanonut sanaakaan'. Partikkelin levikki kattaa inarinsaamea lukuun ottamatta koko saamelaiskielten itäisen kielihaaran eli koltansaamen lisäksi akkalan- ja turjansaamen (T.I. Itkonen 1958: 280; Riebler 2007: 237–238). Kyseinen kieltopartikkeli on lainattu myös moniin muihin venäjän kanssa kontaktissa oleviin kieliin, kuten livviin, esim. *ni hattuu ottamah ei olluh aigua* 'Ei ollut aikaa ottaa hattuaan' (KKS 3: 486). Venäjässä historiallisesti saman partikkelin *ни* avulla muodostetaan myös kielteisiä indefiniittipronomineja, kuten *никто* 'ei kukaan' ja *ничто* 'ei mikään'. Tämä tapa muodostaa kielteisiä indefiniittipronomineja on lainattu koltansaamen lisäksi useisiin muihin venäjän kanssa kontaktissa oleviin kieliin, esimerkiksi vepsään sekä komiin (Van Alsenoy & van der Auwera 2015: 532–535).

Uusinta koltansaamen kielteisten fokuspartikkeleiden kerrostumaa edustavat suomen kielestä lainatut liitepartikkelit *-kaan* < sm. *-kAAAn* sekä *-ki*, *-ki* < sm. *-kin*, murt. *-ki*. Liitepartikkeleiden *-ki* ja *-ki* historiallista taustaa on käsitelty jo yllä (ks. tarkemmin 5.1).

Liitepartikkeleiden *-ki* ja *-ki* merkityksen laajentuminen yleiseksi fokuspartikkeliksi, joka kattaa myös kielteiset rakenteet, on tapahtunut lainaamisen jälkeen koltansaamessa. Syytä tähän ei löydy aineistosta. Yksi syy voi olla Paatsjoen murteessa varhaisemmin käytetty liitepartikkeli $-gV(n)$, jota käytettiin sekä kielteisenä että myönteisenä fokuspartikkelina. Nellimin murre on Paatsjoen murteen jatkaja Suomen puolella. Täytyy kuitenkin muistaa, että liitepartikkeleiden *-ki* ja *-ki* käyttö kielteisinä fokuspartikkeleina esiintyy käyttämässäni aineistossa ainoastaan muutama henkilön idiolekteissa.

On huomionarvoista, että inarinsaamessa ei esiinny suomesta lainattuja liitepartikkeleita *-kaan* tai *-kin*, vaikka inarinsaamelaiset ovat puhuneet suomea paljon pidempään kuin koltansaamelaiset.

Kaavioon 3 on koottu koltansaamen kielteisten fokuspartikkeleiden historialliset taustat.

Kaavio 3. Koltansaamen kielteisten fokuspartikkeleiden historiallista taustaa.

6.3. Kielteisten fokuspartikkeleiden syntaktinen asema

Koltansaamessa kielteiset fokuspartikkelit voivat liittyä minkä tahansa kiellon kohteena olevan sanaluokan tai lauseen jäsenen yhteyteen: subjektin (26, 27), objektin (28, 29), predikaatin (30, 31) tai adverbiaalain (32, 33).

(26) Sevettijärvi (2007)

Mee'st i'llääm ni kii päkkam ta'nssjed.
 1PL.LOK olla.NEG.PRT.3SG KFP kuka pakottaa.PRT.PARTIS tanssia
 'Meitä ei ollut kukaan pakottanut tanssimaan.' (17448_1c, 26:36)

(27) Sevettijärvi (1974)

Tõk še jeä'la kudd.
 se.PL KFP olla.NEG.3PL kunnollinen
 'Nekään eivät ole kunnollisia.' (11722_1bz, 28:42)

(28) Nellim (1977)

Škoou'le mōōnim te'l leäi vaiggâd
 koulu.ILL mennä.PRT.1PL silloin olla.PRT.3SG vaikea

ko ij silttääm ni õõut sää'n
 kun NEG.3SG osata.PARTIS.PRT KFP yksi.AKK sana.AKK

'Kun menimme kouluun, silloin oli vaikeaa, kun ei osannut yhtään sanaa.'
 (12897_1a, 20:47)

(29) Nellim (2007)

Jie vuästtam mâi'd-kaan.
 NEG.3PL ostaa.PARTIS.PRT mikä.AKK-KFP
 'Eivät ostaneet mitään.' (17453_1c, 17:14)

(30) Paatsjoki (1927 tai 1929)

<i>Jie</i>	<i>ni</i>	<i>piâssâm</i>	<i>tõn</i>	<i>vuâra</i>
NEG.3PL	KFP	päästä.PARTIS.PRT	se.GEN	kerta
<i>Ķeäunņaz</i>	<i>siid</i>	<i>kâ'dded.</i>		
Kõngäs.GEN	kylä.AKK	tappaa		

'Eivät päässeetkään sillä kertaa Kõnkään kylää tappamaan.' (T. I. Itkonen 1931: 101)

(31) Nellim (2007)

<i>Jiõk</i>	<i>leämmaž</i>	<i>šõddâm-kaan.</i>
NEG.2SG	olla.PRT.PARTIS	syntyä.PRT.PARTIS-KFP

'Et ollut syntynytkään.' (17447_1b, 23:32)

(32) Sevetijärvi (1974)

<i>Mon</i>	<i>ni</i>	<i>kuü'ss</i>	<i>jiõm</i>	<i>leäkku</i>	<i>vuäinnam.</i>
1SG	KFP	milloin	NEG.1SG	olla.KON	nähdä.PARTIS.PRT

'Minä en ole nähnyt milloinkaan.' (11722_1bz, 29:22)

(33) Paatsjoki (1927 tai 1929)

<i>A</i>	<i>lei'bbpie'll</i>	<i>ni</i>	<i>voo'ps</i>	<i>ij</i>	<i>ķeäppan.</i>
mutta	leipä.puoli	KFP	ollenkaan	NEG.3SG	keventyä.PARTIS.PRT

'Mutta leipä ei ensinkään huventunut.' (T. I. Itkonen 1931: 88)

Partikkeli *ni* sijoittuu kiellon kohteena olevan lausekkeen eteen (26, 28, 30, 32, 33). Se toistetaan kaikkien kiellettävien edellä, kuten esimerkklauseessa (34). Tämä konstruktio on lainattu venäjämästä, vrt. *Никогда никто никого не забудет* 'kukaan ei koskaan unohda ketään.'

(34) Sevetijärvi (2007)

<i>I'lla</i>	<i>ni</i>	<i>ķii</i>	<i>ni</i>	<i>ko'st.</i>
olla.NEG.3SG	KFP	kuka	KFP	mikä.LOK

'Ei ole ketään missään.' (17448, 36:13)

Kielteinen fokuspartikkeli *ni* esiintyy myös kielteisissä rinnastuksissa, joissa kielletään molemmat rinnastettavat erikseen, kuten esimerkissä (35). Konstruktio on lainattu venäjämästä vrt. *ни рыба ни мясо* 'ei kalaa eikä lihaa'. Sama konstruktio esiintyy myös monissa muissa venäjän kanssa kontaktissa olleissa kielissä, kuten komissa (Hamari 2015: 258), vatjassa (Rozhanskiy & Markus 2015: 508–509) sekä niittymarissa. Kielteistä fokuspartikkelia käytetään kielteisissä rinnastuksissa myös monissa muissa Euroopan kielissä, kuten unkarissa *se(m) ... se(m)* sekä puolassa *ani ... ani* (Haspelmath 2007: 16).

(35) Sevettijärvi (1971)

Ij *õõlg* *šee'lled* *ni* *ķeâđđa* *ni* *čâhčča.*
 NEG.3SG täytyä.KON kalastaa KFP keväällä KFP syksyllä
 'Ei pidä kalastaa keväällä eikä syksyllä.' (9836_1a, 12:04)

Koltansaamessa esiintyy myös vaihtoehtoinen kielteisen rinnastuksen konstruktio *ij* ... *ij-ga* 'ei ... eikä', kuten esimerkkilauseessa (36). Tämä konstruktio vaikuttaa olevan lainaa itämerensuomalaisten kielten vastaavasta konstruktioista *ei ... eikä* (Feist 2015: 299). Vastaava konstruktio esiintyy myös pohjoissaamassa (37).

(36) Sevettijärvi (2007)

Pååštáutt *ij* *jááttam* *Kaamaseen*⁴
 postiauto NEG.3SG kulkea.PARTIS.PRT Kaamaseen

ij-ga *koozz-kaan.*
 NEG.3SG-NRK minne-KFP

'Postiauto ei kulkenut Kaamaseen eikä minnekään.' (17464, 20:54)

(37) Pohjoissaame

Ii *oainne* *iige* *gula* *maidige.*
 NEG.3SG nähdä.KON NEG.3SG.NRK kuulla.KON mikä.AKK.NRK
 'Ei näe eikä kuule mitään.' (konstruoitu esimerkki M.J.)

Partikkelin *ni* rinnalla esiintyy myös rakenteita, joissa kiellon fokuksessa olevan lausekkeen perään liitetään liitepartikkeli *-gV(n)*, *-kaan*, *-ķi* tai *-ki*. Kieltoverbi tulee pääosin kiellon kohteena olevan lausekkeen eteen. Neutraalissa sanajärjestyksessä kieltoverbi tulee kiellon kohteena olevan lausekkeen etupuolelle. Esimerkissä (38) objektiin on liittynyt kielteinen fokuspartikkeli *-ge* ja esimerkissä (39) adverbilausekkeen ensimmäiseen sanaan liitepartikkeli *-ķi*.

(38) Näätämö (1920)

Son *ij* *vuäinnam* *mâi'd-ge.*
 3SG NEG.3SG nähdä.PRT.PARTIS mikä.AKK-KFP
 'Hän ei nähnyt mitään.' (Lagercrantz 1961: 182)

(39) Nellim (1977)

Te'l-han *jeä'lääm* *mõõk-ķi* *jee'res* *mausteet*⁵.
 silloin-DP olla.NEG.PRT.3PL mikä.PL-KFP muu mausteet
 'Silloinhan ei ollut mitään muita mausteita.' (12896_2az, 08:22)

4. Koodinvaihto suomeen.

5. Koodinvaihto suomeen.

Kielteisenä fokuspartikkelina käytettäessä partikkeli *too'že* voi liittyä ainakin fokusoitavan perään, kuten esimerkkilauseessa (40). Tässä lauseessa kiellolla on kaksi fokusta, joista ensimmäinen on lauseen subjekti *oummu* ja toinen predikaatti *peäggat*, jonka yhteyteen partikkeli *ni* liittyy.

(40) Nuortijärvi (1914)

<i>Oummu</i>	<i>too'že</i>	<i>jie</i>	<i>ni</i>	<i>peäggat.</i>
ihminen.PL	KFP	NEG.3PL	KFP	virkaa.KON

'Ihmisetkään eivät virkkaneet mitään.' (T. I. Itkonen 1931: 244)

Koltansaamessa esiintyy kieltoverbittömiä kieltokonstruktioita, tosin ne ovat harvinaisia, ja luultavasti siksi jääneet huomiotta aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa. Esimerkiksi Feistin (2010: 260) mukaan kielteisten indefiniittipronominien kanssa täytyy käyttää kieltoverbiä. Väitettä vastaan voidaan argumentoida esimerkillä (41), jossa on kielteinen indefiniittipronomini *ni mâi'd* mutta ei lainkaan kieltoverbiä. Tällaiset konstruktiot ovat mahdollisia, koska kiello on koodattu kieltoverbin lisäksi myös pääverbin konnegatiivimuotoon. Mikäli kieltoverbi jää pois, kiellon fokuksessa olevan lausekkeen yhteyteen liittyy jokin kielteinen fokuspartikkeli, kuten esimerkkilauseessa (41) *ni*.

(41) Paatsjoki (1927/1929)

<i>A</i>	<i>roomâs</i>	<i>tôt</i>	<i>jiöčč</i>	<i>ööst</i>	<i>kiöččäd</i>	<i>ni</i>	<i>mâi'd.</i>
mutta	ruumis	se	itse	ehtiä.KON	katsoa	KFP	mikä.AKK

'Mutta kummittelija puolestaan ei ehtinyt katsomaan mitään.'

(T. I. Itkonen 1931: 86)

Vastaavanlaiset rakenteet ovat melko yleisiä puhutussa suomessa sekä epämuodollisessa kirjoitetussa suomen kielessä esim. *Sitä kaikkea voi huomata* (Kotilainen 2007: 133). Kotilainen huomauttaa, että tällaiset kieltoverbittömät kieltolauseet ottavat painokkaasti kantaa johonkin edellä ilmaistuun. Valitettavasti tällaisia lauseita esiintyy tutkimusaineistossani niin vähän, että ei ole mahdollista selvittää, miten ne eroavat koltassa tavallisista kieltolauseista.

Kieltoverbittömiä kieltokonstruktioita ovat myös kysymykset, joiden fokuksessa on jokin kielteinen ilmaus, kuten esimerkeissä (42) *kuä'ss-kaan*, vrt. *ij kuä'ss-kaan* 'ei koskaan'.

(42) Sevettijärvi (2007)

<i>No</i>	<i>le'jjik-a</i>	<i>ton</i>	<i>kuä'ss-kaan</i>	<i>puäzjee'žžden?</i>
No	olla.PRT.2SG-KYS	2SG	milloin-KFP	poroisäntä.ESS

'No olitko sinä koskaan poroisäntänä?' (17462_1c, 46:11)

Aineistossa esiintyy muutamia lauseita, joissa on käytetty sekä kielteistä fokuspartikkeliä että liitepartikkeliä. Esimerkissä (43) lauseen predikaattiin liittyy sekä partikkeli *ni* että liitepartikkeli *-kaan*. Lauseessa ei kuitenkaan esiinny kieltoverbiä.

(43) Sevettijärvi (2007)

<i>Tõid</i>	<i>pääi'kid</i>	<i>pukid</i>		
se.PL.AKK	paikka.PL.AKK	kaikki.PL.AKK		
<i>ni</i>	<i>muu'st-kaan</i>	<i>ko'st</i>	<i>joo'dim.</i>	
KFP	muistaa.KON-KFP	mikä.LOK	kulkea.PRT.IPL	

'Ei niitä kaikkia paikkoja edes muistakaan missä kuljimme.' (17464, 1:22)

Rakenteet, joissa käytetään kahta kielteistä fokuspartikkeliä, vaikuttavat olevan yleisiä turjansaamessa, joka kuuluu koltansaamen tavoin saamelaiskielten itäiseen ryhmään. Arvid Genetz antaa kuolansaamen sanakirjassaan (1891: 97) partikkelista *ni* esimerkit *kie-ni* sekä *ni kie-gen* '(ei) kukaan' (ks. myös T. I. Itkonen 1958: 34). Lisäksi T. I. Itkosen julkaisemassa D. E. D. Europaeuksen keräämässä turjansaamen tekstiaineistosta esiintyy tällaisia rakenteita, kuten esimerkklauseessa (44).

(44) Turjansaame (1856)

<i>tõn</i>	<i>jili</i>	<i>paš̄k̄</i>	<i>ji'sk</i>	<i>stoi(n)</i>	<i>ni</i>	<i>momgen</i>
2SG	tai	uloste	NEG.2SG	maksaa.KON	KFP	mikä.KFP

'Sinä tai uloste ette ole minkään arvoisia.' (T. I. Itkonen 1931: 290)

Mainittakoon vielä, että myös koltansaamen kanssa tiiviissä kontakteissa olleissa varsinaiskarjalan vienalaismurteissa esiintyy kieltorakenteita, joissa käytetään kahta kielteistä fokuspartikkeliä (Olga Karlova, suullinen tiedonanto 26.5.2015).

6.4. Kielteisten fokuspartikkeleiden esiintyminen koltansaamen murteissa

Tässä luvussa kokoan yhteen aineistoni tulokset koskien kielteisiä fokuspartikkeleita. Käsittelen koltansaamen murteiden kielteisten fokuspartikkeleiden suhteellista ja absoluuttista edustusta aineistossa ja vertaan eri murteiden tuloksia keskenään. Taulukkoon 5 on koottu eri aineistojen kielteiset fokuspartikkelit.

	Näätämö 1920	Paats- joki 1927, 1929	Suoni- kylä 1913, 1926	Nuorti- järvi 1914	Sevetti- järvi 1971, 1973, 1974	Sevetti- järvi 2007	Nellim 1962, 1977	Nellim 2007
<i>-gV(n)</i>	13	11						
<i>too'že</i>				2				
<i>ni</i>		77	13	24	109	61	21	6
<i>še</i>		1			2	1		
<i>-kaan</i>					3	33	6	6
<i>-ki</i>							4	23
<i>-ki</i>								8

Taulukko 5. Koltansaamen murteiden kielteiset fokuspartikkelit.

Myönteisten fokuspartikkeleiden tavoin myös kielteisten fokuspartikkeleiden käytössä on paljon vaihtelua niin murteellisesti kuin ajallisestikin. Partikkelien merkityksissä ja käyttöaloissa ei ole havaittavissa eroja, vaan kaikki kielteiset fokuspartikkelit voivat liittyä minkä tahansa kiellon fokuksessa olevan lausekkeen yhteyteen.

Syitä kielensisäiseen variaatioon on mahdollista löytää kielikontakteista ja kaksikielisyydestä. Aineistossa näkyy sukupolvi sukupolvelta vähenevä venäjän kielen ja lisääntyvä suomen kielen vaikutus. Venäjämästä lainattu partikkeli *ni* esiintyy lähes yksinomaisena kielteisenä fokuspartikkelina 1900-luvun alussa nykyisen Venäjän alueella kerätyissä aineistoissa, mutta jo 1960- ja 1970-luvulla Sevettijärvellä ja Nellimissä kerätyissä aineistoissa alkaa näkyä suomen kielen vaikutus. Suomesta lainattu liitepartikkeli *-kaan* on melko yleinen Sevettijärven murteen vuoden 2007 aineistossa. Nellimin murteessa suomen kielen vaikutus näkyy vahvempana kuin Sevettijärven murteessa, mikä selittyy sillä, että Nellimin koltansaamelaiset olivat enemmän kontaktissa suomenkielisten kanssa kuin sevettijärväläiset. Nellimin murre eroaa Sevettijärven murteesta selvästi myös siinä suhteessa, että erityisesti uudemmassa aineistossa käytetään paljon suomesta lainattuja kielteisiä fokuspartikkeleita *-ki* ja *-ki*, joita ei tavata muissa aineistoissa.

6.5. Kielteisten fokuspartikkeleiden esiintyminen Sevettijärven aineistoissa

Tässä luvussa tarkastelen tarkemmin, mitä kielteisiä fokuspartikkeleita käytettiin Sevettijärven murteessa 1970-luvulla ja vuonna 2007. Taulukkoon 6 on koottu kielteiset fokuspartikkelit 1970-luvun aineistosta.

Syntymävuosi	1893	1894	1902	1907	1910	1924
Ikä haast. hetkellä	78	79	69	64	64	50
<i>ni</i>	17	20	7	14	40	11
<i>-kaan</i>				1	1	1

Taulukko 6. Kielteiset fokuspartikkelit Sevettijärven 1970-luvun aineistossa.

Sevettijärven 1970-luvun aineistossa oli käytössä lähes pelkästään kielteinen fokuspartikkeli *ni*. Kieliyhteisö oli tarkasteltavana ajankohtana lähes homogeeninen tarkasteltavan kielenpiirteen suhteen. Ainoastaan kolmen nuorimman informantin puheessa esiintyi kerran liitepartikkeli *-kaan*. Tämä viittaisi alkavaan kielenmuutokseen, joka on lähtenyt leviämään keski-ikäisten mutta ei kaikista vanhimpien keskuudessa. Tämän perusteella 1970-luvun aineistossa oli menossa sukupolvittainen muutos (ks. taulukko 1). Käyttämäni aineisto ei luonnollisesti kerro mitään nuorten idiolektien tilasta, sillä aineistoni ei sisällä aineistoa nuorilta.

Syntymävuosi	1933	1936	1940	1957	1965	1972
Ikä haast. hetkellä	74	71	67	50	42	35
<i>ni</i>	12	6	13	13	4	9
<i>-kaan</i>	6	13	3	7	2	2
molemmat		1				

Taulukko 7. Kielteiset fokuspartikkelit Sevettijärven vuoden 2007 aineistossa.

Taulukko 7 paljastaa, että kaikki vuoden 2007 informanit käyttävät molempia partikkeleita puheessaan. Idiolektien välillä on suuria eroja mutta aineistossa ei ole havaittavissa selvää ikäpolvittaista muutosta. Tästä syystä muutoksen tämänhetkistä suuntaa ei pysty selvästi sanomaan. Täytyy kuitenkin huomata, että aineiston toiseksi vanhin informantti käyttää selvästi enemmän liitepartikkelia *-kaan* (34) kuin partikkelia *ni* (35). En ole löytänyt tähän mitään syytä aineistosta enkä informantin taustasta.

(45) Sevettijärvi 2007

<i>Ij-ga</i>	<i>leäm</i>	<i>dåhttar-kaan</i>	<i>Ivalost</i>
NEG.3SG-NRK	olla.PRT.PARTIS	lääkäri-KFP	Ivalo.LOK

'Eikä ollut lääkäriäkään Ivalossa.' (17464, 35:46)

(46) Sevettijärvi 2007

<i>te'l</i>	<i>ij</i>	<i>leämmaž</i>	<i>čuâggas</i>	<i>ni</i>	<i>mii.</i>
silloin	NEG.3SG	olla.PRT.PARTIS	tie	KFP	mikä

'Silloin ei ollut mitään tietä [Sevettijärvelle].' (17464, 15:04)

Sovellettaessa reaaliaikaista trendimetodia taulukoihin 6 ja 7, huomataan jälleen selvä muutos käytetyissä rakenteissa. 1970-luvun yli 65-vuotiaat informantit käyttävät kiellon fokusointiin vain yhtä rakennetta. Sitä nuorempien idiolekteissa puolestaan on käytössä kaksi rakennetta. Vuoden 2007 aineistossa yli 65-vuotiaat informantit käyttävät runsaasti molempia rakenteita samoin kuin nuoremmatkin. Kielellinen innovaatio on siis levinnyt melko tasaisesti ja samanaikaisesti koko kieliyhteisön puhumaan kieleen. Tätä kutsutaan yhteisölliseksi muutokseksi (ks. taulukko 1 d).

Jos verrataan rinnakkain taulukoita 3 ja 4 sekä 6 ja 7, huomataan, että myönteisten fokuspartikkeleiden osalta suomesta lainatut rakenteet ovat levinneet laajemmin kieliyhteisön sisällä kuin kielteisten fokuspartikkeleiden. Syytä tähän en ole löytänyt aineistosta. Olisi hyvä tarkastella muiden kielten osalta, löytyykö niistä samanlaista eroa.

Näyttää selvältä, että Sevettijärven kieliyhteisössä ainakin tutkitut suomesta lainatut kielelliset innovaatiot ovat levinneet kohtalaisen tasaisesti koko kieliyhteisön käyttämään kieleen. On vaikea selittää, miksi tällainen muutos on tapahtunut myös vanhoilla puhujilla, jotka ovat kasvaneet ja viettäneet suurimman osan nuoruudestaan lähes täysin koltansaamenkielisessä yhteisössä. Tähän syynä voisi olla informanttien aikuisiällä hankkima vahva koltansaame–suomi-kaksikielisyys. Kuten Thomason (2001: 71, 134–135) kirjoittaa, sanoja ja kieliopillisia rakenteita lainataan helposti kielten välillä varsinkin, kun kielenpuhujat ovat vahvasti kaksikielisiä ja kun kielet muistuttavat typologisesti toisiaan. Suomi ja koltansaame ovat areaalisista ja kielihistoriallisista syistä typologisesti lähellä toisiaan (Miestamo 2011: 140–141). Kielenmuutosten leviämistä myös vanhojen puhujien idiolekteihin voi selittää se, että ympäröivä kieliyhteisö käyttää uusia rakenteita ja ilmiö tarttuu heidän puheestaan vanhojen puhujien kieleen.

7. Johtopäätökset

Tarkastelemalla eri-ikäisiä ja eri murteista kerättyjä aineistoja kuva koltansaamen fokuspartikkeleista osoittautui paljon monipuolisemmaksi kuin kirjakielen normit antavat olettaa. Tämä tutkimus osoitti oikeaksi hypoteesin, että fokuspartikkelit lainautuvat helposti kielikontaktien vaikutuksesta. Samanlaisia tuloksia on tullut myös muiden kielten kielikontaktitutkimuksesta (esim. Matras 2009: 197–198).

1900-luvun alussa kerätyssä aineistossa käytössä oli kantasaamesta periytyviä sekä venäjältä lainattuja myönteisiä ja kielteisiä fokuspartikkeleita. Myös Suomen puolella kerätyssä aineistossa esiintyy venäjältä lainattuja rakenteita, mutta niiden osuus väheni selvästi 1960-, 1970-lukujen sekä vuoden 2007 välisenä aikana

suomesta lainattujen fokuspartikkeleiden yleistyessä. Tämä selittyy sukupolvi sukupolvelta vahvistuvalla koltansaame–suomi-kaksikielisyydellä venäjän kielen taidon muuttuessa yhä harvinaisemmaksi.

Suomesta lainatut fokuspartikkelit olivat aineiston perusteella yleisempiä Nellimin murteessa kuin Sevettijärven murteessa. Tämä selittyy sillä, että Nellimissä asui koltansaamelaisten lisäksi myös inarinsaamelaisia, joiden kanssa kommunikaatiokielenä toimi suomi. Lisäksi vähäisten työmahdollisuuksien vuoksi monet kävivät Nellimistä töissä Ivalossa. Sevettijärven ja Nellimin murteet eroavat toisistaan myös siinä suhteessa, että Nellimin murteessa käytettiin kielteisinä fokuspartikkeleina myös liitepartikkeleita *-ki* sekä *-ki*, jotka esiintyvät Sevettijärven murteessa vain myönteisinä fokuspartikkeleina.

Nostin erityistarkasteluun Sevettijärven kieliyhteisön. Fokuspartikkeleiden käyttö on muuttunut selvästi Sevettijärvellä 1970-luvun ja vuoden 2007 välisenä aikana. Ensimmäisenä tarkasteltavana ajankohtana kieliyhteisö oli lähes homogeeninen molempien tarkasteltavien kielenpiirteiden suhteen. Tuolloin kieltoa fokusoiitiin lähes pelkästään partikkelilla *ni* ja myönteisyyttä partikkelilla *še*. Vuoden 2007 aineistossa kaikki informantit käyttivät puheessaan kahta elementtiä molemmissa funktioissa.

Sevettijärven 1970-luvun aineistossa näkyi aluillaan oleva muutos molemmissa tarkasteltavissa rakenteissa. Molempien muutosten taustalla on suomen kielen malli ja vahvistuva kaksikielisuus. Näennäisaikametodin valossa olisi siis voitu ennustaa muutoksen jatkavan etenemistä erityisesti, kun ottaa huomioon 1970-luvun kielitilanteen, jossa nuoret koltansaamelaiset osasivat paremmin suomea ja huonommin venäjää kuin aikaisemmat sukupolvet. Tämä hypoteettinen ennustus toteutui, sillä vuoden 2007 aineiston kaikki informantit käyttivät suomen kielestä lainattuja rakenteita. Ikäpolvittaista kielenmuutosta ei ole havaittavissa. Uudet fokuspartikkelit ovat levinneet koko kieliyhteisön kieleen, mutta yksittäisten idiolektien välillä on melko suuria eroja.

Lyhenteet

1	ensimmäinen persoona	KON	konnegatiivi
2	toinen persoona	KONV	konverbi
3	kolmas persoona	KYS	kysymys
AKK	akkusatiivi	LOK	lokatiivi
DP	diskurssipartikkeli	N	neutri
DUAL	duaali	NEG	kielto
ESS	essiivi	NRK	negatiivinen rinnastuskliitti
GEN	genitiivi	MFP	myönteinen fokuspartikkeli
ILL	illatiivi	PRT	preteriti
IMP	imperatiivi	SG	yksikkö
INSTR	instrumentaali	PARTIS	partisiippi
KFP	kielteinen fokuspartikkeli	PL	monikko
KOL	kollektiivi		

Käytetty aineisto

- Itkonen, T. I. 1931: *Koltan- ja kuolanlappalaisia satuja. I–II. Kolttalaisia ja kildiniläisiä satuja*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia LX. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Lagercrantz 1961 = Lagercrantz, Eliel: *Lappische Volksdichtung 5: See- und skolte-lappische Texte des südlichen Varangergebiets*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 124. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Nellimin murteen nauhoitukset vuosilta 1962, 1977 (n. 2 tuntia). Kotimaisten kielten keskuksen nauhoitearkisto: 3320_2, 12896_1a, 12896_2az, 12897_1a. Nauhoittaneet: Samuli Aikio, István Kecskeméti, Mikko Korhonen, Elsa Valle, Lea Laitinen ja Pirjo Rissanen.
- Nellimin murteen nauhoitukset vuodelta 2007 (n. 1,5 tuntia). Kotimaisten kielten keskuksen nauhoitearkisto: 17447_1b, 17447_1cz, 17454_1bz. Nauhoittaneet: Raimo Gauriloff ja Elina Vuoti.
- Sevettijärven murteen nauhoitukset vuosilta 1971, 1973, 1974 (n. 3,5 tuntia). Kotimaisten kielten keskuksen nauhoitearkisto: 9835_1a, 9836_1a, 9842_1a, 11308_1bz, 11313_1az, 11722_1bz, 11723_1a. Nauhoittanut: Mikko Korhonen.
- Sevettijärven murteen nauhoitukset vuodelta 2007 (n. 5 tuntia). Kotimaisten kielten keskuksen nauhoitearkisto: 17448, 17457, 17460, 17461_1d, 17461_1ez, 17462_1c, 17462_1d_1ez, 17464. Nauhoittaneet: Vladimir Feodoroff ja Raimo Gauriloff ja Elina Vuoti.

Lähteet

- Chambers, J. K. & Trudgill, Peter 1998: *Dialectology*. Toinen painos. Cambridge textbooks in linguistics. Cambridge: University Press.
- Feist, Timothy 2010: *A grammar of Skolt Saami*. [Tohtorinväitöskirja.] University of Manchester, Faculty of Humanities.
- Feist, Timothy 2015: *A grammar of Skolt Saami*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 273. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Fortson, Benjamin W. 2005: *Indo-European language and culture: An introduction*. Toinen painos. Oxford: Blackwell.
- Genetz, Arvid 1891: *Kuollan Lapin murteiden sanakirja ynnä kielenäytteitä = Wörterbuch der Kola-lappischen Dialekte nebst Sprachproben*. Helsingfors: Finska Vetenskaps-Societeten.
- Hamari, Arja 2015: Negation in Komi. – Matti Miestamo & Anne Tamm & Beáta Wagner-Nagy (toim.), *Negation in Uralic languages*. Amsterdam: Benjamins. 239–263.
- Haspelmath, Martin 2007: Coordination. – Timothy Shopen (toim.), *Language typology and syntactic description*. Toinen painos. Cambridge: Cambridge University Press. 1–51.
- Itkonen, T. I. 1916: *Venäjänlapin konsonanttien astevaihtelu: Koltan, Kildinin ja Turjan murteiden mukaan*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia XXXIX. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Itkonen, T. I. 1931: *Koltan- ja kuolanlappalaisia satuja*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia LX. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Itkonen, T. I. 1932: Lappische Lehnwörter im Russischen. *Suomalaisen Tiedeakatemian toimituksia*, sarja B, 27. 47–65.
- Itkonen, T. I. 1942: Karjalaiset ja Kuolan-Lappi. – *Kalevalaseuran vuosikirja* 22: 40–55.
- Itkonen, T. I. 1958: *Koltan- ja kuolanlapin sanakirja. Wörterbuch des Kolta- und Kotalappischen*. I–II. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

- IW = Itkonen, Erkki 1986–1991: *Inarilappisches Wörterbuch I–IV*. Unter Mitarbeit von Raija Bartens und Lea Laitinen. *Lexica societatis Fenno-ugricae XX*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Jefremoff, Irja 2005: *Kolttsaamelaiset nyt. Tutkimus kotoutetun kansan elämäntilanteesta uuden vuosituhatvuoden alussa*. Inari: Saamelaismuseosäätiö.
- Juutinen, Markus 2016: *Fokuspartikkelit koltansaamessa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- KKS = *Karjalan kielen sanakirja* 1–6. *Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVI*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. 1968–2005.
- Korhonen, Mikko 1967: *Die Konjugation im Lappischen. Morphologisch-historische Untersuchung. I. Die finiten Formkategorien*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 143. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Korhonen, Mikko 1974: *Die Konjugation im Lappischen. Morphologisch-historische Untersuchung. II. Die nominalen Formkategorien*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 155. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Korhonen, M. ym. 1973 = Korhonen, Mikko & Mosnikoff, Jouni & Sammallahti, Pekka: *Koltansaamen opas*. Castrenianumin toimitteita 4. Helsinki: [Helsingin yliopisto – Suomalais-Ugrilainen Seura].
- Kotilainen, Lari 2007: *Kiellon lumo. Kieltoverbitön kieltostruktuuri ja sen kiteytyminen*. Suomi 193. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kurki, Tommi 2005: *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1036. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Labov, William 1966: *The social stratification of English in New York City*. Washington, D. C.: Center for Applied Linguistics.
- Labov, William 1994: *Principles of linguistic change. Vol. 1. Internal factors*. *Language in Society* 20. Oxford: Blackwell.
- Lagercrantz, Eliel 1939: *Lappischer Wortschatz I–II*. *Lexica Societatis Fenno-Ugricae VI*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Leinonen, Marja 2009: Kuolan niemimaan filman-saamelaiset. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 92: 103–144.
- Linkola, Anni 1996: *Koltansaamen nykytilanne vähemmistökielenä Suomessa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston Suomalais-ugrilainen laitos.
- Linkola, Martti & Sammallahti, Pekka 1995: Koltanmaa osa Saamenmaata. – Tuija Saarinen & Seppo Suhonen (toim.), *Koltat, karjalaiset ja setukaiset: Pienet kansat maailmojen rajoilla*. Snellman-instituutin A-sarja 19. Kuopio: Snellman-instituutti. 39–57.
- Lähteenmäki, Maria 2003: Jäämeren valloitus. – Ilmo Massa & Hanna Snellman (toim.), *Lappi. Maa, kansat, kulttuurit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 924. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 64–83.
- Matras, Yaron 2009: *Language contact*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Miestamo, Matti 2005: *Standard negation: The negation of declarative verbal main clauses in a typological perspective*. *Empirical Approaches to Language Typology* 31. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Miestamo, Matti 2011: Skolt Saami: A typological profile. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran aikakauskirja* 93. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. 111–145.

- Miestamo, Matti & Koponen, Eino 2015: Negation in Skolt Saami. – Matti Miestamo & Anne Tamm & Beáta Wagner-Nagy (toim.), *Negation in Uralic languages*. Amsterdam: Benjamins. 353–375.
- Moshnikoff, Jouni & Moshnikoff, Satu 2006: *Selvitys koltansaamen nykytilasta ja tarpeellisista toimenpiteistä*. <<http://www.kotus.fi/files/715/koltansaamenselvitys.pdf>> 26.9.2018.
- Moshnikoff, S. ym. 2009 = Moshnikoff, Satu & Moshnikoff, Jouni & Koponen, Eino: *Koltansaamen koulukielioppi = Sää'mkiöl kiöllvuä'ppes škouuli vääras*. Inari: Saamelaiskäräjät.
- Nahkola, Kari & Saanilahti, Marja 2001: *Kymmenen vuotta myöhemmin. Seuruututkimus kielenmuutosten etenemisestä yksilön kielessä ja puhekielessä*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 68.
- Nevis, Joel Ashmore 1986: *Finnish particle clitics and general clitic theory*. Working papers in linguistics 33. Väitöskirja, Ohio State University.
- Paunonen, Heikki 2005a: Helsinkiläisiä puhujaprofiileja. – *Virittäjä* 109: 162–200.
- Paunonen, Heikki 2005b: Totta vai toiveajattelua: näennäisaikainen muutos todellisen muutoksen kuvastajana. – Johanna Vaattovaara & Toni Suutari & Hanna Lappalainen & Riho Grünthal (toim.), *Muuttuva muoto. Kirjoituksia Tapani Lehtisen 60-vuotispäivän kunniaksi*. Kieli 16. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. 13–53.
- Pennanen, Jukka; Näkkäläjärvi, Klemetti 2000: *Siiddastallan: siidoista kyliin: luontosidonainen saamelaiskulttuuri ja sen muuttuminen*. Oulu: Pohjoinen.
- Posti, Lauri 1958: Zur Geschichte des Wandels $k > tš$ im Wotischen. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikauskirja* 60: 1–22.
- Ravila, Paaavo 1931: *Ruijanlappalaisia kielelläyhteitä Petsamosta ja Etelä-Varangista*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia LXI. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Rießler, Michael 2007: Grammatical borrowing in Kildin Saami. – Yaron Matras & Jeanette Sakel (toim.), *Grammatical borrowing in cross-linguistic perspective*. Empirical approaches to language typology 38. New York: Mouton de Gruyter. 229–244.
- Rießler, Michael 2009: Loanwords in Kildin Saami, a Uralic language of Northern Europe. – Martin Haspelmath & Uri Tadmor (toim.), *Loanwords in the world's languages. A comparative textbook of lexical borrowing*. Berlin: de Gruyter Mouton. 384–413.
- Riionheimo, Helka 2007: *Muutoksen monet juuret. Oman ja vieraan risteytyminen Viron inkerinsuomalaisten imperfektinmuodostuksessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1107. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rozhanskiy, Fedor & Markus, Elena 2015: Negation in contemporary Votic. – Matti Miestamo & Anne Tamm & Beáta Wagner-Nagy (toim.), *Negation in Uralic languages*. Amsterdam: Benjamins. 487–515.
- Sammallahti, Pekka 1998: *The Saami languages: An introduction*. Karasjok: Davvi Girji.
- Semenoja, Marja Sinikka 1995: Suomen kolttasaamelaiset. – Tuija Saarinen & Seppo Suhonen (toim.), *Koltat, karjalaiset ja setukaiset: Pienet kansat maailmojen rajoilla*. Snellman-instituutin A-sarja 19. Kuopio: Snellman-instituutti. 82–87.
- Thomason, Sarah 2001: *Language contact: An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Valtonen, Taarna & Fofonoff, Merja & Juutinen, Markus 2018: Anarâš- ja nuorttälâškielâ partikkâl še. – *Dutkanearvvi dieđalaš áigečála* 2. Helsinki: Saamen kielen ja kulttuurin tutkimusseura. 129–158. <<http://dutkanearvi.fi/verkkolehti-ps/julkaisut-ps/nr-12018-ps/>> 18.1.2019.

- Van Alsenoy, Lauren & van der Auwera, Johan 2015: Indefinite pronouns in Uralic languages. – Matti Miestamo & Anne Tamm & Beáta Wagner-Nagy (toim.), *Negation in Uralic languages*. Amsterdam: Benjamins. 519–546.
- Vilkuna, Maria 1984: Voiko *kin*-partikkelia ymmärtää? – *Virittäjä* 88: 393–408.
- VISK = Hakulinen, Auli & Vilkuna, Maria & Korhonen, Riitta & Koivisto, Vesa & Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoersio. Saatavissa: <<http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>> 26.9.2018.
- YLE Sápmi. <https://yle.fi/uutiset/osasto/sapmi/ij_kollegaid_ij_tuarjjoozz__saamkioll_ucteel_lie_cuut_occanji/9856794> 7.12.2018.